

לעילוי נשמת

זקנינו החבר ר' אברהם ב"ר ברוך מאיר ז"ל

אורצל

נלב"ע י"ט מרחשון תשס"ב, תנצב"ה

העלון לאברכי כולל, בני הישיבות ולכל לומדי התורה

א איחוד בחידוד

המאחד בקרבו חידודים ותשובות בהלכה ובאגדה

שנה כ'

גליון

תשע"א

פרשת וירא תשפ"ו

לע"ג הרב יוסף זצ"ל קולמן

בן החבר הרב אהרן דוד זצ"ל

לע"ג ר' שמעון יהודה זצ"ל עפשטיין

בן הגה"צ ר' אברהם יעקב (ויידל) זצוקלה"ה

כתב חידה

ביורדים עם זקני הקשיש נמנית,
ובין הצדיקים המורידים נזכרתי.

רבים מזרעי ומשפחתי הצדיקים ידועים,
ושנות אם זקני נודעו משנותי המפורשים.

כאבי מקבל המתנות הנהגת עמי קיבלתי,
וברמז להוראת עצירת הגשמים נקראתי.

מ י א נ י ?

רמז: דמות מבין 'רועי ישראל ומנהיגיו'!

חילוקא דרבנן

כתיב (בראשית י"ח א'): "ויבא אליו ה' באלני ממרא והוא ישב פתח האהל כחם היום". ופירש"י: "באלני ממרא. הוא שנתן לו עצה על המילה, לפיכך נגלה עליו בחלקו". ומבואר, דהטעם שנגלה הקב"ה לאברהם בחלקו של ממרא, הוא משום דממרא נתן עצה לאברהם למול את עצמו.

ע"י בפסוק (שם י"ג ח'): "ויצא אליו אברהם וישב באלני ממרא אשר בחברון ויבן שם מזבח לה'", ופירש"י: "ממרא. שם אדם". ומבואר, שאהלו של אברהם היה בחלקו של ממרא, וא"כ לולא האי טעמא דממרא נתן עצה לאברהם, היה נגלה הקב"ה לאברהם בחלקו של ממרא, שהרי באותו המקום היה אהלו של אברהם.

וצריך ביאור!!!

מדור זה נתרם לע"ג איסר יעקב בן מנחם מנדל וחנה בנה בת שמאי ז"ל

מענינא דסדרא

זאת בריתי אשר תשמרו... המול לכם כל זכר" (בראשית י"ז י').

היכן בפרשתינו, מצינו מעשה או הנהגה בענין 'ברית מילה', או שניתן ללמוד על דבר מענייני 'ברית מילה' מעלתה וכוונתה, או על הדרכים והצורות הראויות אל עשייתה?

מדור זה נתרם לזכות חוה בת חיה שרה

המשך: אבינו עמד על האורחים בסמוך להם והסתכל עליהם באכילתם, הוא משום שהיה 'שומר' עליהם שלא יאכלו הבשר והחלב יחדיו, ועל כן, עוד בטרם החלו בסעודתו, כבר נעמד אברהם לשמור, היות ושני המאכלים הונחו לפניו על השולחן, ולכך מיושב שפיר מדוע הביט בהם למרות הבושה שבדבר, שבכדי להצילם מאיסור, אין לחוש לבושה, ומשום הכי נכתב בתורה עמידתו עליהם עוד בטרם החלו באכילתם.

*

ובנותן טעם להביא בזאת את התוספת שכותב רבינו יוסף חיים מבגדד זיע"א (בספרו 'בן יהודע' יומא כ"ח ב' ד"ה קיים), ע"פ מאי דאיתא שם: "אמר רבא ואיתימא רב אשי, קיים אברהם אבינו אפילו עירובי תבשילין, שנאמר (בראשית כ"ו ה') תורתי, אחת תורה שבכתב ואחת תורה שבעל פה". וידוע קושיית העולם מדוע נקטו דוקא 'עירובי תבשילין'.

ולפי דברי ה'לב אריה' ניתן לומר, היות ואברהם הקפיד לקיים גם את הגזירות דרבנן, על כן באים לרמוז לנו את שמירתו זו של אברהם בעמידתו על המלאכים, שאברהם הקפיד אף על 'עירובי תבשילין', לשמור שלא לערב בין תבשילי בשר לחלב על שולחן אחד.

והנה דבר זה שהיה נראה כחידושו של רבינו בעל ה'בן איש חי', כבר אמרוהו רבותינו הראשונים בעלי התוספות, וכפי שמעיד החת"ס בתשובותיו (ח"ב, י"ד, סי' ע"ג, ד"ה ולשלמות הענין): "ולשלמות הענין לא אמנע בר, דכירנא כד הוינא טליה, אמינא מילתא בפני מורי ורבי הגאון מו"ה נתן אדלער כ"ץ זצ"ל, וישרו הדברים בעיניו, והוא מה שמצאתי בתוספת על החומש, שכתבו אהא דאחז"ל קיים אברהם אבינו כל התורה כולה אפילו ערובי תבשילין, שפירשו שהיה נזהר מלערב תבשילי חלב עם תבשילי בשר, דהרי כתיב 'חמא וְחָלֵב' והדר [ו]בְּן הַבָּקָר, ולא בהיפוך ע"ש...".

נפלאות מתורתך

"ויקח חמאה וחלב וכן הבקר אשר עשה ויתן לפניו והוא עמד עליהם פחת העץ ויאכלו". בראשית י"ח ח'.

דברי הפסוק הללו, שאברהם עמד על יד האורחים בעת אכילתם, צריכים הבנה, מה מצא אברהם לעמוד עליהם בשעת אכילתם.

התרגום יונתן כבר התקשה בעמידתו זו של אברהם, ועל כן ביאר: "והוא מְשַׁמֵּשׁ קְדָמָהוּן", והיינו שהוא שימש אותם, ומשום כך עמד עליהם בשעת אכילתם, וכפרש"י (כ"ד ל'): "...והוא עומד עליהם, לשמשם". ויתבאר הדברים עוד יותר ע"פ דברי הרשב"ם: "עומד עליהם. כשאיש יושב ואחר עומד, קורוהו עומד עליו".

אלא שעדיין הנהגתו זו של אברהם צריכה הבנה, מדוע עמד עליהם בסמוך להם בשעת אכילתו, שהפסוק מעיד שאף הוא היה סמוך להם תחת העץ, והרי מבואר בירושלמי ערלה (פ"א ה"ג, דף ו' א'), הובא בתוספות קידושין ל"ו ב' ד"ה כל מצוה: "אמר רבי יודן בר חנין, סימנא דאכיל מן חבריה בהית מסתכל ביה", וביאר בפני משה, שמי שאוכל מחבירו, האורח מתבייש להסתכל בפני בעל הבית, אלא הופך פניו לצד אחר, וכן פסק השו"ע (או"ח סי' ק"ע ס"ד): "אין מסתכלין בפני האוכל ולא במנתו שלא לביישו", אם כן מדוע עמד אברהם עליהם, ולא הלך למקום אחר סמוך, שמחד יוכל להיות קרוב לשמשם, ומאידך ימנע אותם מבושה וחרפה שאוכלים ממנו לחם חסד.

עוד צריך ביאור לשון הפסוק, 'והוא עמד עליהם פחת העץ ויאכלו', שמשמעו שעוד לפני שהתחילו לאכול, כבר עמד עליהם אברהם. ולכאורה אינו המידה, אלא לפני זה היה עליו לתת להם לאכול, ואחר כך להעמד לשרתם לכל מה שעוד יצטרכו.

*

שנינו בחולין ק"ד ב': "העוף עולה עם הגבינה על השולחן ואינו נאכל, דברי ב"ש. וב"ה אומרים, לא עולה ולא נאכל. א"ר יוסי, זו מקולי ב"ש ומחומרי ב"ה". והקשה ה'לב אריה' (לרבי אריה יהודה הלוי זצ"ל מבראד, אב"ד ק"ק פדהייק, ביוזעפאף תרל"ח, שם ד"ה וזוה יבואר), הרי קיימ"ל שהלכה כב"ה שאסור אפילו להעלות על שולחן אחד עוף וגבינה, וכ"ש בשר וגבינה, וא"כ היאך יעלו דברים אלו עם הא שאמרו חז"ל (בר"ר ס"ד ד' וצ"ה ג'), שאברהם אבינו קיים כל התורה כולה, ואפילו גזירות דרבנן, כשבפסוק מפורש שאברהם אבינו הניח לפני אורחיו 'חמאה וחלב וכן הבקר'.

איתא בשבת י"ב ב': "ולא יקרא לאור הנר. אמר רבה, אפילו גבוה שתי קומות, ואפילו שתי מרדעות, ואפילו עשרה בתים זו על גב זו. חד הוא דלא ליקרי, הא תרי שפיר דמי (ופרש"י, שאם יבא להטות, יזכירו חברו)". ומבואר שבאיסור קריאה לאור הנר בשבת, שהוא מגזירה דרבנן של 'שמא יטה', החמירו רבנן בגזירה זו, שגם באופנים שלכאורה לא שייך כלל חשש זה, כגון שהנר גבוה ממנו שני קומות, ואפילו עשרה בתים, בכל זאת לא התירו לקרוא לאורו, אבל אם יש 'שומר', השומר את האדם ומזכירו לבל יבוא להטות את הנר, התירו לקרוא לאור הנר.

מעתה, כותב ה'לב אריה', ניתן לומר ולחדש, שכפי שבגזירה החמורה של איסור לקרוא לאור הנר, כאשר יש 'שומר', המשמר ומזכיר לאדם הקורא לבל יטה, מותר לקרוא לאור הנר, כך גם לגבי איסור להעלות בשר וחלב על שולחן אחד, אם יהיה שומר שישמור את הסועד לבל יאכל משניהם יחד, מותר להעלותם על שולחן אחד [אלא שלהלכה למעשה כותב רע"א בגליון השו"ע יו"ד סי' פ"ח ס"א, שלא מועיל שומר שישגיח עליו, כפי שכתב בספר גן המלך אות ע"א. והוא חידוש, שהרי 'היכר' מועיל, ואילו שומר לא יועיל, ובהלכות שבת, לגבי קריאה לאור הנר, שומר מועיל ואילו היכר לכאורה אינו מועיל].

*

לפי הדברים הללו, מוסיף ה'לב אריה' ומבאר בדרך דרוש, שהטעם שאברהם

תשובה ל"חילוקא דרבנן"

ל פ ר ש ת נ ח :

בתשובה לשאלה, בדברי רש"י (בראשית ו' ט'), כי יש מרביתנו שדרשו מתיבת: "בְּדִרְתִּי" האמורה גבי נח, לשבח, כל שכן בדבורות אחרים היה צדיק, ויש שדרשו אותו לגנאי, דלפי דורו היה צדיק, ואילו היה בדורו של אברהם לא היה נחשב לכלום, כיצד יש ליישב דבריו עם מה שפירש (אבות פ"א מ"ו), דעל כל מה שתשמע על האדם, אמור שנתכוון לטובה, עד שתדע בבירור שאינו כן. וכיון שאין הכרח או ראייה מתיבת 'בְּדִרְתִּי' אם הוא לשבח או לגנאי, מהו טעמם של הדורשים את נח לגנאי, כל עוד שלכאורה אין הוכחה או הכרח לעשות כן.

בשאלה זו עמדו כמה ממפרשי התורה, ונביא מקצת דבריהם וכדלהלן.

הרא"ם (בראשית שם) כתב: "...אף על פי שאין לו הכרע אם לגנאי או לשבח, הוא משום דחד מנייהו סובר ד'בְּדִרְתִּי' אִיְהִי דסמיק ליה קאי, שמורה על הזמן, לומר שזה המעשה היה בזמן דורותיו שהיו רשעים, וזהו לשבח בלי ספק. כאילו אמר, וכל שכן אילו היו בדור צדיקים. וחד מנייהו סבר, ד'בְּדִרְתִּי' אִיְהִי דלעיל מיניה קאי, כאילו אמר, 'צדיק בדורותיו', שפירש, 'צדיק' לפי דורו, וזהו לגנאי בלי ספק". והיינו, לכל דעה יש הכרח משלשון הפסוק, והדעה הדורשתו לגנאי, הוא משום שדרשו סמיכות תיבת 'בְּדִרְתִּי' לתיבת 'צִדִּיק', דווקא בדורותיו היה נחשב לצדיק.

והגור אריה' (שם) ביאר: "...דעל כרחך, למאן דאמר 'לשבח', סבירא ליה נמי אילו היה בדורו של אברהם לא היה נחשב לכלום, שלא היה צדיק כמו אברהם, שהרי לקמן אמרינן (רש"י ז' ז'), שהיה נח מקטני אמנה. וכן למאן דאמר 'לגנאי', פשיטא דסובר גם כן, אילו היה בדור של צדיקים היה צדיק יותר, שהסברא נותן כן, שכן פרש"י לקמן (ראה כ"ח...) אלא בזה פליגי, מפני שהכתוב בא ללמד במילת 'בְּדִרְתִּי', למה עשה הקב"ה נס עם נח והצילו מן המבול. וסבור מאן דאמר 'לגנאי', שהצלתו הוא מפני שבדורו היה צדיק, וכיון שלא היה צדיק יותר בדורו היה נקרא 'צדיק', והקב"ה עושה לו נס, אף על גב שאילו היה בדור צדיקים לא היה צדקתו נחשב לכלום. וראייה שהקב"ה עושה הנס אחר שאין צדיק יותר ממנו, שכן פירש רש"י אצל לוט, בפסוק (שם י"ט י"ט), פֶּן תִּבְדָּקֵנִי הָרָעָה וְיָמָתִי, עיין שם, ולפיכך היה ניצול. ולאידך לישנא דאמר 'לשבח', היה ניצול, מפני שאילו היה בדור צדיקים היה צדיק יותר, ולפיכך היה הקב"ה מחשיב מעט צדקותיו לרב, והיה מצילו. והשתא יש מחלוקת, בשביל מה היה ניצול נח. והשתא לא יקשה גם כן, למה מספר הכתוב בגנותו של צדיק למאן דאמר לגנאי, אלא הכתוב מגיד לך בשביל מה היה ניצול נח, ללמוד מידת הקב"ה, כיון שהיה צדיק בדורו". והיינו, דלכו"נ נח היה צדיק בדורו, ואילו היה בדור של צדיקים היה צדיק יותר, ומפד שני לא היה צדיק כמו אברהם, וכל המחלוקת היא רק מפני מה ניצול נח, ואין כאן גנאי ח"ו על מעשיו של נח.

ובדברי דוד' (שם) ביאר: "ונראה, דהך 'לגנאי', אין פירושו לגנאי של נח ח"ו, אלא לגנאי הדור שלו. והכי קאמר קרא, ראו מה גרוע דור ההוא, אשר נח שהיה צדיק תמים בְּדִרְתִּי,

צדיק תמים בדורותיו והוא את האלקים הִתְהַלֵּךְ נָח, לא כאברהם, אלא ודאי שהדור היה גרוע כל כך".

ל פ ר ש ת ל ד ל ד :

בתשובה לשאלה, בדברי רש"י (בראשית י"ב ז'), כי אחר שהקב"ה אמר לאברהם אבינו: "לְזָרְעָךָ אֶתְּן אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת", בנה אברהם מזבח להודות לקב"ה, על בשורת הזרע ועל בשורת ארץ ישראל, כיצד יש לפרש דבריו עם מה שביאר (שם ב'), שכבר קודם לכן, בשעה שנצטווה לצאת מארצו וממולדתו, הבטיחו הקב"ה לאברהם שיהיו לו בנים, ומדוע רק עכשיו הודה אברהם אבינו לקב"ה על כך.

בשאלה זו עמד הגור אריה' (שם ז'), וכתב: "ואף על גב, שכבר יבשרו אותו וְאֶעֱשֶׂךָ לְגוֹי גָדוֹל, זה היה בתנאי לְךָ לְךָ מֶאֱרָצָךְ, ויכול הנותן לחזור קודם שקיים התנאי, ושמא חזר הקב"ה קודם שקיים אברהם התנאי, ולפיכך עכשיו שבשרו כי לְזָרְעָךָ, בנה מזבח". והיינו, דבפעם הראשונה רק הבטיחו הקב"ה לאברהם על ענין הזרע, ובסוג כזה של הבטחה עדיין יכול הקב"ה לחזור בו מקיומה, דהיה זה קודם שהלך אברהם לארץ ישראל. אבל עכשיו שהודיעו הקב"ה כי במציאות יהיה לו זרע ולא רק בתורת הבטחה, ממילא זהו דבר שאין הקב"ה חוזר ממנו, ולכן בנה אברהם מזבח רק כעת.

ועוד תירץ הגור אריה' שם: "אי נמי, כיון שתלה המתנה במעשה, שאמר לו לְךָ לְךָ מֶאֱרָצָךְ, בקל אפשר להתלכלך בחטא ולא תתקיים הבטחה (ראה ברכות ד' א'), שהרי לאו הבטחה גמורה היה, שחסר מעשה. אבל הבטחה שהיא בלא מעשה, יותר היא מקיים, כיון שלא תלאה בשום מעשה". והיינו, דבהבטחה הראשונה שהיא תלויה בתנאי מסויים, חיישינן עדיין שמא יגרסו החטא. אך בהבטחה השנייה שאינה תלויה בשום תנאי, היא הבטחה שתתקיים בודאי, ולכן שמח אברהם אבינו על הבטחה זו, והודה עליה לקב"ה בבניית מזבחו.

תשובה ל"מעניא דסדרא"

בתשובה לשאלה, היכן בפרשתינו מצינו מעשה או הנהגה בענין 'ברית מילה', או שניתן ללמוד על דבר מענייני 'ברית מילה' מעלתה וכוחה והלכותיה, או על הדרכים והצורות הראויות אל עשייתה.

ל פ ר ש ת נ ח :

הנה מצינו כמה לימודים והנהגות בענייני ברית מילה הרמוזים בפרשתינו, וכדלהלן.

א. נח נולד מהול, וכמו שנאמר (בראשית ו' ט'): "אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ נֹחַ אִישׁ צִדִּיק תָּמִים הָיָה בְּדִרְתִּי אֶת הָאֱלֹקִים הִתְהַלָּךְ נֹחַ", ואיתא באדר"ב (פ"ב מ"ה'): "...אף נח יצא מהול", שנאמר, אִישׁ צִדִּיק תָּמִים הָיָה בְּדִרְתִּי. וכן הוא ב'תנחומא' (נח ה'): 'תָּמִים. זה אחד משבעה מהולים שנולדו בעולם; אדם הראשון נברא מהול, ושת בנו נולד מהול... נח נולד מהול, דכתיב תָּמִים הָיָה בְּדִרְתִּי...".

ב. שם בן נח נולד מהול, וכמו שנאמר (שם י'): "וַיִּזְכֹּד נֹחַ שְׁלֹשָׁה בָּנִים אֶת שֵׁם אֶת חָם וְאֶת יֶפֶת, ואיתא במדרש (ב"ד כ"ו ג'), וכו' ברש"י שם ה' ל"ב': "והלא יפת הוא הגדול, אלא בתחילה אתה דורש שהיה צדיק, ונולד כשהוא מהול".

6. וב'תורה תמימה' שם כתב לבאר דרשה זו, ע"פ מה דאיתא בגמ' (נדרים ל"א ב'): "גדולה מילה, שכל המצות שעשה אברהם אבינו לא נקרא שלם עד שמל. שנאמר (בראשית י"ז א'), הִתְהַלָּךְ לִפְנֵי יְהוָה תָּמִים (וכתיב בתריה, וְאֶתְּנָה בְּרִיתִי בֵּינִי וּבֵינֶךָ - רש"י)". ומכיון שנח נקרא ע"י התורה בשם 'תָּמִים', מזה למדנו שנולד מהול, כיון דבלא זה לא נקרא 'תָּמִים'.

ובעצם לידת נח מהול, יש לציין בכאן את דברי המדרש (עי' תנחומא בראשית י"א, זוהר בראשית נ"ח א-ב ועוד), שכאשר ה' אמר לאדם הראשון, כי כעונש על חטאו תהיה האדמה ארורה בעבורו וכו', באותה שעה שאל אדם הראשון את הקב"ה, עד מתי יהיה המצב כן, והשיב לו הקב"ה, עד שיוולד אדם מהול. וכיון שנולד נח מהול, ידעו כולם כי כעת תהיה נחמה גדולה לעולם, ולכן קראו למך אביו כך, עיי"ש בדברים נפלאים, והובאו הדברים בתוספת ברא"ם בראשית ה' כ"ט, ועי"ע בדברי הב"ר (כה ב').

אמנם קצת צ"ב, דהרי לפי מה שהבאנו לעיל בתשובות ל'מעניא דסדרא' לפרש בראשית, עוד קודם נח היו בני אדם שנולדו מהולים, דהיינו אדם הראשון, ושת, והבל, וחנוך, ומדוע היה חידוש דווקא בלידתו של נח מהול.

ויעוין עוד מה שכתב הר"י אבן שועיב בדרשותיו (פרשת נח ד"ה והארננו), כי באותה שעה שנולד נח נתמלא כל הבית

גשוקא אשאלו שהגפנסאו כאלון זה פליונה הקודאים

ובאבדר"נ (פ"ב מ"ה) איתא: "אף שם יצא מהול, שנאמר (בראשית י"ד יח), ומלכי צֶדֶק מֶלֶךְ שְׁלָם", וב'בנין יהושע' שם ביאר בשם 'מפרש': "מֶלֶךְ שְׁלָם. שְׁלָם דייק, שהיה שלם בכל גופו". [ועי"ע להלן אות ד', דרשה אחרת ממנה נלמד שנולד מהול].

ג. חם ויפת בני נח ג"כ נולדו מהולים, וכמו שביאר ה'פענח רזא' (ריש נח): 'תָּמִים. שהיה אחד מעשרה שנולדו מהול; אדם, שת, נח, ושלשת בניו... וכלהו נפקי מקראי".

ד. תרח נולד מהול, וכמו דאיתא במדרש ('מדרש תהלים', תהלים ט' ז'): "זה אחד מ"ג שנולדו מהולים; ואלו הן, אדם הראשון, שת, חנוך, נח, שם תרח... שכל מי שנכפל שמו, נולד מהול. (בראשית י"א י') שם שם, (שם ו' ט') נח נח, (שם י"א כ"ז) תָּרַח תָּרַח".

ל פ ר ש ת ל ד ל ד :

הנה מצינו כמה לימודים והנהגות בענייני ברית מילה הרמוזים בפרשתינו, וכדלהלן.

א. הקב"ה אמר לאברהם, שכל מי שהוא מהול אינו יורד לגיהנם, וכמו שנאמר (בראשית ט"ו, י"ח-כ"א): "בָּיִם הַהוּא כְּרֵת ה' אֶת אֲבָרְךָ בְּרִית לֵאמֹר לְזָרְעָךָ וְנָתַתִּי אֶת הָאָרֶץ הַקִּנְיָ וְאֶת הַקְּדִמִּי. וְאֶת הַחֲתִי וְאֶת הַפְּרִי וְאֶת הָרְפָאִים. וְאֶת הָאֱמֹרִי וְאֶת הַפְּנִנִי וְאֶת הַגְּרָגְשִׁי וְאֶת הַיְּבֹסִי", ואיתא בתנחומא (לך לך כ', וכע"ז בתנחומא תזריע ה'): "חביבה המילה, שנשבע הקב"ה לאברהם, שכל מי שהוא מהול אינו יורד לגיהנם. שנאמר, בָּיִם הַהוּא כְּרֵת ה' אֶת אֲבָרְךָ בְּרִית לֵאמֹר. ומי יורד לשם, ראה מה כתיב אחריו, אֶת הַקִּנְיָ וְאֶת הַקְּדִמִּי וגו'. למה, שכולם ערלים".

ועוד אמרו שם: "...אלא הכופרים ופושעי ישראל, שכפרו בהקב"ה והלכו בחוקות העכו"ם, והן מולוי, הקב"ה מושך להן ערלה, ונופלן לגיהנם. שנאמר (תהלים נ"ה כ"א), שְׁלַח יְדֵי וּבְשָׁלְמוֹ חָלַל בְּרִיתוֹ".

ב. הקב"ה אמר לאברהם אבינו, כי אם לא יקבל עליו מצות המילה, הרי שהוא יחזיר העולם לתוהו ובוהו, וכמו שנאמר (שם י"ז א'): "וְהָיָה אֲבָרְךָ בֵּין תְּשֻׁעִים שָׁנָה וְתִשְׁעִי שָׁנִים וְיָרָא ה' אֶל אֲבָרְךָ וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי קָל שְׂדֵי הִתְהַלָּךְ לִפְנֵי יְהוָה תָּמִים", ואיתא ב'תנחומא' (לך לך י"ט): "אמר לו הקב"ה לאברהם, כשבראתי עולם, הייתי מגלגל בעשרים דור (דורות) בשבילך, עד שתרבוא ותיטול את המילה. עכשיו אם אין אתה נוטל המילה, אֲנִי קָל שְׂדֵי; אני אומר לעולם ד' עד כאן, ואני מחזירו לתוהו ובוהו".

ג. אברהם נהיה מאיר על ידי המילה, וכמו דאיתא במדרש ('אגדת בראשית' פט"ז תורה ג'): "...דבר אחר, וְהָיָה אֲבָרְךָ. אמר לו הקב"ה, משעה שעמד אברהם ועד אותה שעה, היה העולם אפל בעבודת אלילים. אבל משעמדת והודעתיו בעולם, הארת בעולם, שנאמר (ישעיה מ"א ב'), מִי הָעִיר מִמְּוֶחֶךָ וגו'. אלא בוא ומול לפני, שתהא מאיר כביכול. שנאמר, וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי קָל וגו', (שם י"ז ג') וַיִּפֹּל אֲבָרְךָ וגו'. (שם ד') אֲנִי הֵנָּה בְּרִיתִי אִתָּךְ".

ד. אברהם אבינו נצטוו על מצות המילה לו ולבניו ולעבדיו, וכמו שנאמר (שם, ט"ז-י"ג): "וַיֹּאמֶר אֱלֹקִים אֶל אֲבָרְךָ וְאֶתְּנָה אֶת בְּרִיתִי תִשְׁמֹר אֶתָּה וְזָרְעָךָ אַחֲרָיִךְ לְדֹרֹתֶם. זאת בְּרִיתִי אֲשֶׁר תִּשְׁמְרוּ בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם וּבֵין זָרְעָךְ

אורה, ועל זה הכיר אביו וידע כי נחמה באה לעולם, ואמר (בראשית ה' כ"ט): "זֶה יִנְחַמְנוּ מִפְּעֻשָׁנוּ וּמִעֲצָבוֹנוּ יְדִינוּ...".

7. והובא ג"כ ב'לקוט' דה"א תתרג"ג.

8. וכע"ז במדרש (ב"ר מ"ג ו'), דמלכי צדק נקרא 'מלך שלם' משום שנולד מהול.

9. ומן הראוי לציין בכאן את דברי ה'רוקח' ('פירושי סידור התפילה לרוקח', [קמג], 'ברכות המילה' עמוד תשכ"ג) שכתב: "חוק בשאר שם. המילה נקראת 'חוק', דכתיב (תהלים ק"ה י'), וַיַּעֲמִידֶךָ לְעֵקֶב חֻק, המילה באה בשרו שם. וליה יצחק ראש לגימולים לשמונה, לפי שנאמר (יחזקאל מ"ד ט'), עָרַל לָב וְעָרַל בָּשָׂר לֹא יִקְרָב אֶל שׁוֹלְחָנִי לִשְׂרֵת, כהן שמתו אחיו מחמת מיתה או משוך בערלה, והיאך אדם הראשון יקריב קרבנות, לכך נברא מהול. ואם תאמר והלא בני נח מקריבין, שכן מצינו באביו וגו' רעיו, שבעה פרים ושבעה אילים, כנגד שבעה שבעה זכר ונקבה הכתובים בפרשת נח. אבל אדם הראשון נברא ממקום המזבח, והקריב על המזבח בהר המוריה ככהן גדול. יצחק ציוה על המילה, לפי שיצחק עולה, ולולוי לפני הקב"ה שעתיד לצוותו ולהעלותו על גבי אותו המזבח, לכך ציוהו על המילה הקב"ה קודם, שלא תהא יולדת מן אברהם בעודנו ערל, שערלה מאוסה היא, מפני שעתיד להעלותו על גבי המזבח, לכך ציוהו קודם שתתעבר ממנו.

1. וראה ביאורים נוספים ב'לבוש האורה' וב'משכיל לדוד' (שם), לדעות הדורשים את נח לגנאי, כיצד דרשו כן מהפסוק.
2. עוד בענין 'שמא יגרסו החטא', ראה מה שהארכנו בזה בתשובה ל'חילוקא דרבנן' מגליון תשנ"ה, פרשת עקב תשפ"ה, ובתשובה ל'חילוקא דרבנן' מגליון תשס"ב, פרשת שפטים תשפ"ה.
3. וכיוצ"ב ביאר ג"כ ה'באר היטב' (שם) כשני תירוצים אלו.
4. ודברים אלו הובאו ג"כ ב'לקוט' (ירמיה רס"א), וב'מדרש תהלים' (תהלים ט' ז'), עיי"ש.
5. ובביאור 'לבוש האורה' (בראשית ז' ב') תירץ עפי"ז, מה שהקשה הגור אריה' (שם) על רש"י, כיצד כתב רש"י שנח למד תורה, הרי איתא בגמ' (סנהדרין נ"ט א'), דבן נח שלמד תורה חייב מיתה. ותירץ הגור אריה', דידן זה שחייב מיתה הוא רק לאחר שניתנה התורה לישראל, אבל קודם מתן תורה מותר לו ללמוד. והקשה עליו 'לבוש האורה', דלגבי בן נח אין לחלק בין קודם מתן תורה לבין לאחר מתן תורה, שהרי רק בישראל שייך לחלק בזה, כי מה שהותר לישראל שיהיה מותר תורה נאסר אחר כך, מה שאין כן בבני נח עצמם. ותירץ 'לבוש האורה', שנח מהול היה, כיון שנולד מהול וכו"ל, והוי כגר שנימול ומותר ללמוד תורה, דכל איסור לימוד תורה לגוי הוא משום היותו ערל, וכיון שנח מהול היה אין בו איסור זה.

אחרי' המול לָכֶם כֵּל זָכָר. וְנִמְלְתֶם אֶת בֶּשֶׂר עֶרְלַתְכֶם וְהָיָה לְאוֹת בְּרִית בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם. וּבֹן שְׁמֹנֶת יָמִים יְמוּל לָכֶם כֵּל זָכָר לְדֹרְתֵיכֶם לִידֵי בֵית וּמִקְנֶת כֶּסֶף מִכֵּל בֶּן יָכָר אֲשֶׁר לֹא מִזְעָרָה. הַמּוּל יְמוּל לִידֵי בֵיתָךְ וּמִקְנֶתְךָ הַיּוֹמָה וְהָיְתָה בְּרִיתִי בִּבְשִׂיכֶם לְבְרִית עוֹלָם. וְעָרַל זָכָר אֲשֶׁר לֹא יְמוּל אֶת בֶּשֶׂר עֶרְלָתוֹ וְנִכְרְתָה הִנֵּפֶשׁ הַהוּא מֵעַמִּיָּה אֶת בְּרִיתִי הַפֶּרִי.

ה. הערלה היא כמו יבלת העומדת להיקצץ, וכמו דאיתא במדרש (ב"ר מ"ו י'): "וְנִמְלְתֶם אֶת בֶּשֶׂר עֶרְלַתְכֶם. כְּנוּמִי (כמו יבלת ובשר בעלמא אֵלֶּיָּהּ לְהִקְצֵץ, ואינו עומד לצורך כלל אלא רק לחותכו - ע"פ מתנ"כ שם) היא תלוייה בגוף; ומעשה במונבו המלך ובזוטוס בניו של תלמי המלך, שהיו יושבין וקורין ספר בראשית. כיון שהגיעו לפסוק הזה, וְנִמְלְתֶם אֶת בֶּשֶׂר עֶרְלַתְכֶם, הפך זה פניו לכוותל והתחיל בוכה, וזה הפך פניו לכוותל והתחיל בוכה, הלכו שניהם ונימולו. לאחר ימים היו יושבין וקורין בספר בראשית, כיון שהגיעו לפסוק הזה, וְנִמְלְתֶם אֶת בֶּשֶׂר עֶרְלַתְכֶם, אמר אחד לחבירו, אֵי לך אחי (-שיאנך מהול). אמר לו, את אי לך (-אתה אינך מהול), לי לא אי (-שאני מהול). גילו את הדבר זה לזה. כיון שהרגישה בתן אמן, הלכה ואמרה לאביה, בניך עלתה נומא בבשרך, וגזר הרופא שימולו (-ואמרה לו זאת, עי' שלא יקצוף על כך שקיימו את התורה). אמר לה, ימולו. מה פרע לו הקב"ה, אמר רבי פנחס, בשעה שיצא למלחמה, עשו לו סיעה של פסטון (הכינו לו מארב להילחם בו - ע"פ מתנ"ז שם), ויורד מלך והצילו".

ו. אברהם אבינו מל את עצמו ואת ישמעאל בנו ואת כל עבדיו כמו שנצטוו, וכמו שנאמר (שם, כ"ג-כ"ז): "וַיִּקַּח אַבְרָהָם אֶת יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ וְאֶת כָּל יְלִידֵי בֵיתוֹ וְאֶת כָּל מִקְנֵת כִּסְפּוֹ כָּל זָכָר בָּאֲנָשֵׁי בֵית אַבְרָהָם וַיְמַל אֶת בֶּשֶׂר עֶרְלָתָם בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַהוּא כָּאֲשֶׁר דָּבַר אֱתוֹ אֱלֹקִים. וְאַבְרָהָם בֶּן תִּשְׁעִים וְתֵשַׁע שָׁנָה בְּהִמְלוֹ בֶּשֶׂר עֶרְלָתוֹ. וַיִּשְׁמָעֵאל בְּנוֹ בֶּן שְׁלֹשׁ עָשָׂר שָׁנָה בְּהִמְלוֹ אֶת בֶּשֶׂר עֶרְלָתוֹ. בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַהוּא נְמוּל אַבְרָהָם וַיִּשְׁמָעֵאל בְּנוֹ. וְכָל אֲנָשִׁי בֵיתוֹ לִידֵי בֵית וּמִקְנֵת כֶּסֶף מֵאֵת בֶּן יָכָר נְמָלוּ אִתּוֹ".

ז. הקב"ה עצמו היה שותף במילתו של אברהם אבינו, וכמו דאיתא במדרש (ב"ר מ"ב ב, ובעי"ז בתנחומא אינן, לך לך כ"ד): "אמר לפניו (-אברהם לקב"ה) ומי ימול אותי, אמר (-לו הקב"ה), אתה בעצמך. מיד נטל אברהם סכינו והיה אווזו בערלתו ובא לחתוך, והיה מתירא שהיה זקן. מה עשה הקב"ה, שלח ידו ואוזו עמו, והיה אברהם חותך. שנאמר (נחמיה ח' ז'), אָתָּה הוּא ה' הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר בְּחֶרֶת בָּאֲבָרִם וְגו', 'זכרות לו הברית' אין כתיב כאן, אלא (שם ח') וְזָכוֹת עִמּוֹ, מִלְמַד שֶׁהִיא הַקִּבָּה אווזו ב"י¹⁰.

וכע"ז גם בשעה"ר (ד' ו' א'): "...אלא המול ימול, אני טהור ואברהם טהור, נאה לטהור להיטפל בטהור. ר' אבין בשם ר' שמעון אמר, שיתף הקב"ה ימינו עם אברהם ומלו. שנאמר, וְזָכוֹת עִמּוֹ הַבְּרִית¹¹".

ח. כשמל אברהם אבינו את ילידי ביתו, נגרם נחת רוח לפני הקב"ה כקטורת וכקרבן עולה, וכמו דאיתא במדרש (ב"ר מ"ז ז', ובעי"ז בשעה"ר שם): "אמר ר' אייבב, בשעה שמל אברהם אותן ילידי ביתו, העמידן גבעה ערלות, וזרחה עליהם חמה והתלינו, ועלה ריחן לפני הקב"ה כקטורת סמים, וכעולה שהיא כליל לאישים. אמר הקב"ה, בשעה שיהיו בניו של זה באים לידי עבירות ולידי מעשים רעים, אני נזכר להם הריח הזה, ומתמלא עליהם רחמים ומרחם עליהם¹²".

ט. אברהם נימול בעצם היום הזה כדי שיראו בני דורו ולא יהיו יכולים למחות בו, וכמו דאיתא במדרש (שם ט', ושהש"ר שם): "בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַהוּא נְמוּל אַבְרָהָם. אמר ר'

ברכיה, (ישעיה מ"ח ט"ז) לא מראש בסתר דְּבִרְתִּי; אמר הקב"ה, אילו מל אברהם בלילה, היו כל בני דורו אומרים, בכך וכך, אילו היינו רואים אותו לא היינו מניחים אותו לימול. אלא בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַהוּא, דרגש ליה מלל (-מי שמרגיש ניסה לדבר ולמחות ונראה אם יועיל לו)".

וברש"י (בראשית י"ז כ"ג) איתא: "בְּעֶצֶם הַיּוֹם. בו ביום שנצטוו, ביום ולא בלילה; לא נתיירא לא מן הגוים, ולא מן הילצנים. ושלא יהיו אויביו ובני דורו אומרים, אילו ראינוהו, לא הנחנוהו ולקיים מצותו של מקום".

י. מילת אברהם היתה ביום הכפורים, וכמו דאיתא ב'פרקי דרבי אליעזר' (כ"ט): "מהו 'בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַהוּא', בגבורת השמש בחצי היום. ולא עוד, אלא אתיא עֶצֶם' עֶצֶם' מיום הכפורים; מה להלן (ויקרא כ"ג כ"ח), וְכָל מִלְאָקָה לֹא תַעֲשׂוּ בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַהוּא כִּי יוֹם כְּפָרִים הוּא, שביום הכפורים נמול אברהם. וכל שנה ושנה, הקב"ה רואה דם הברית של מילה של אברהם אבינו, ומכפר על כל עונותינו. שנאמר (שם ט"ז ל'), כִּי בַיּוֹם הַהוּא יִכְפַּר עֲלֵיכֶם לְטָהָר אֲתָנֶם וגומר".

יא. אברהם הרגיש בצער המילה כדי שיתרבה שכרו, וכמו דאיתא במדרש (שם): "נְמוּל אַבְרָהָם. אמר ר' אבא בר כהנא, הרגיש ונצטער, כדי שיכפול לו הקב"ה שכרו".

יב. אברהם אבינו נימול לתשעים שנה, כדי ללמד דרך לבני אדם, שלא יתאמץ אדם זקן מלמול את עצמו, וכמו דאיתא במדרש ('תנחומא' לך לך י"ז, וכע"ז גם ב'תנחומא יש' לך לך כ"ד): "למה לא נמול אלא בן צ"ט שנה, ללמד, שאם ביקש אדם להתגייר, לא יהא אומר 'זקן אני' והיאך אני מתגייר, ילמד מאברהם, שמל בן צ"ט שנה, לכך לא מל אלא בן צ"ט שנה"¹³.

יג. מילת אברהם היתה ללא פריעה, וכמו דאיתא במדרש (ב"ר מ"ז ח'): "וְאַבְרָהָם בֶּן תִּשְׁעִים וְתֵשַׁע שָׁנָה וגו'. הכא את אמר, בֶּשֶׂר עֶרְלָתוֹ, ולהלן כתיב, אֶת בֶּשֶׂר עֶרְלָתוֹ. אלא אברהם, כִּי יָדִיד שִׁתְּמַעַךְ ע"י אשה (-שלא היה חסר אלא חיתוך בשר), כתיב בֶּשֶׂר עֶרְלָתוֹ. וישמעאל שלא נתמעך ע"י אשה (שהיה ילד, והוצרך לחתוך ולפרוע - ע"פ 'עץ יוסף' שם, שביאר ע"פ רש"י להלן), כתיב אֶת בֶּשֶׂר עֶרְלָתוֹ. וכן כתב רש"י (בראשית י"ז כ"ה): "באברהם לא נאמר 'אֶת', לפי שלא היה חסר אלא חיתוך בשר, שכבר נתמעך על ידי תשמיש. אבל ישמעאל שהיה ילד, הוזקק לחתוך ערלה ולפרוע המילה, לכך נאמר בו אֶת".

יד. הקב"ה נגלה לאברהם ודיבר עמו אחד שאברהם מל את עצמו, וכמו דאיתא במדרש (במדב"ר י"ב ח'¹⁴): "... (שהש"ג י"א) צִאֲנִיָּה וּרְצִאֲנִיָּה בְּנוֹת צִיּוֹן וגו'. מדבר, בעת ששרתה השכינה במשכן... בְּנוֹת צִיּוֹן. המצויינים לו במילה, שאלולי שהיו מובטלים, לא היו יכולין להביט בשכינה, אלא נופלים היו, כשם שנפל אברהם. שנאמר (בראשית י"ז ג'), וַיִּפֹּל אֲבָרָם עַל פָּנָיו וַיְדַבֵּר אֵתוֹ אֱלֹקִים... משל לחנוני אחד שהיה לו אוהב, והיה כהן, והיה לו טומאה בתוך ביתו של אוהבו, והיה מבקש להביאו בתוך ביתו. אמר לו הכהן, אם אתה מבקש כדי שאבוא לתוך ביתך, שמע לי, והסר הטומאה מתוך ביתך. וכשיעו החנוני שאין שם טומאה, הלך והביא הכהן אל ביתו. כך הקב"ה, כיון שביקש להראות לאברהם אוהבו, היתה ערלה תלוייה בו. כיון שמל עצמו, מיד נגלה; שנאמר, בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַהוּא נְמוּל אַבְרָהָם, ואח"כ, (בראשית י"ח א') וַיָּבֹא אֵלָיו ה'".

טו. כשאדם מל את בןו, מחוייבים בית דין למולו, וכמו דאיתא בגמ' (קידושין כ"ט א'): "והיכא דלא מהליה אברה, מיחייבי בי דינא למימהליה (-והיכן שלא מל אותו אביו, מחוייבים בית דין למולו). דכתיב, המול לָכֶם כֵּל זָכָר".

רוצה, הרי בתי לתוך ביתך. כך אברהם, כשאמר לו הקב"ה, וְאָתָּנָה בְּרִיתִי בֵּינִי וּבֵינָךְ, נתבייש ונפל על פניו. בנפילתו, נמצא שהוא מהול".

ב. עוד מצינו דעה נוספת, שאברהם אבינו נימול ע"י שם בן נח, וכמו דאיתא ב'פרקי דרבי אליעזר' (פכ"ט): "רבן גמליאל אומר, שלח (-אברהם) וקרא לשם בן נח, ומל את בשר ערלתו ובשר ערלת ישמעאל בנו. שנאמר, בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַהוּא נְמוּל אַבְרָהָם וַיִּשְׁמָעֵאל בְּנוֹ".

ג. עוד איתא במדרש, כי יש עדות שאברהם אבינו מצא עצמו מהול, וכמו דאיתא במדרש (ב"ר מ"ז ט'): "אמר ר' לוי, 'מל' אברהם אין כתיב כאן, אלא 'נְמוּל', בדק את עצמו ומצא עצמו מהול". אמנם ר' ברכיה חולק על כך וסובר, דאדרבה, הרגיש אברהם אבינו במילתו ונצטער כדי שיכפול הקב"ה שכרו, וראה עוד להלן אות י"א.

12. וראה שם עוד המשך דברי המדרש, דכך היה גם בשעה שמל יהושע על ישראל, העמיד גבעה של ערלות, וגרם הדבר נחת רוח לפני הקב"ה כקטורת סמים וכו'.

13. ולפי"ז הוא טעם נוסף, מדוע אברהם אבינו המתין לציווי ה' על המילה, ולא מל את עצמו עוד קודם לכן, אע"פ שקיים את כל התורה.

14. וכן הוא בקצרה ברש"י שם י"ז ג', כי עד שלא מל אברהם את עצמו לא היה לו כח לעמוד בפני הקב"ה, ורוח הקודש

טז. כשאדם לא מל את בנו, וכן בית דין לא מלו אותו, לכשיגדל מחוייב למול את עצמו, וכמו דאיתא בגמ' (שם): "והיכא דלא מהליה בי דינא מיחייב איהו למימהל נפשיה (-והיכן שלא מלו אותו בית דין, מחוייב הוא למול את עצמו). דכתיב, וְעָרַל זָכָר אֲשֶׁר לֹא יְמוּל אֶת בֶּשֶׂר עֶרְלָתוֹ וְנִכְרְתָה¹⁵".

יז. מילה דוחה את השבת, וכמו דאיתא בגמ' (שבת קל"ב א'): "... אבל מילה גופה דברי הכל דוחה שבת מלך... אלא אמר רב נחמן בר יצחק, דנין 'אות' 'בְּרִית' ו'דרות' מ'אות' 'בְּרִית' ו'דרות' (-דבמילה כתיב וְהָיָה 'לְאוֹת' 'בְּרִית' בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם, וכן כתיב, וּבֹן שְׁמֹנֶת יָמִים יְמוּל לָכֶם כֵּל זָכָר לְדֹרְתֵיכֶם', ואילו בשבת כתיב (שמות ל"א י"ג), כִּי 'אות' הִיא, וכן כתיב (שם ט"ז), לְדֹרְתֶם בְּרִית עוֹלָם)".

יח. מצות מילה ביום ולא בלילה, וכמו דאיתא בגמ' (שם): "...ההוא (-דין) זה שמילה נוהגת רק ביום ולא בלילה), מ'בן שְׁמֹנֶת יָמִים' נפקא (-ד'ימים' ולא לילות)".

יט. מי שנמשכה ערלתו וכיסתה את העטרה, חייב ג"כ להיות נימול, וכמו דאיתא בגמ' (יבמות ע"ב א'): "...משוך צריך שימול... שנאמר, המול יְמוּל, אפילו מאה פעמים. ואומר¹⁶, אֶת בְּרִיתִי הִפֵּר, לרבות את המשוך (-שנמשכה ערלתו וכיסתה את העטרה)".

כ. עובד כוכבים פסול למול, וכמו דאיתא בגמ' (ע"ז כ"ז א'): "איתמר, מנין למילה בעובד כוכבים שהיא פסולה, דרו בר פפא שמשיה דרב אמר, וְאָתָּה אֶת בְּרִיתִי תִשְׁמֹר. ורבי יוחנן, המול יְמוּל (- רק מי שהוא בכלל 'המול', דהיינו יהודי המחוייב במצות מילה, כשר ג"כ למול אחרים)¹⁷".

כא. במצות המילה נכללת גם מצות הפריעה, וכמו דאיתא בירושלמי (שבת ט"ט ב' ויבמות ח' א', וכע"ז בב"ר מ"ו י"ב ועוד הרבה): "המול יְמוּל. מכאן לשני מילות; אחת למילה, ואחת לפריעה". ואמרו בגמ' (שבת קל"ז ב'), מל ולא פרע את המילה כאילו לא מל¹⁸.

כב. במצות המילה, נכלל גם דין 'ציצין המעכבין את המילה', וכמו דאיתא בירושלמי (שם): "המול יְמוּל. מכאן לשני מילות... אחת למילה, ואחת לציצים". והוא ג"כ בבבלי (קל"ז א' ובגמ' שם).

כג. הנוול מהול, צריך להטיף ממנו דם ברית, וכמו דאיתא בירושלמי (שם): "רב אמר, הַמּוּל יְמוּל. מכאן לנוול כשהוא מהול, שצריך להטיף ממנו דם ברית".

כד. המילה נעשית באותו מקום, וכמו שדרשו בפסוק הנוזכר, וכדאיתא בגמ' (שבת ק"ח א' ועוד מקומות¹⁹): "כתנאי, מניין למילה שבאותו מקום, נאמר כאן 'עֶרְלָתוֹ', ונאמר להלן (ויקרא ט"ט כ"ג) עֶרְלָתוֹ (-גבי נטיעת אילן, וְעֶרְלָתָם עֲדָרְתוֹ). מה להלן דבר שעושה פרי, אף כאן דבר שעושה פרי, דבריו רבי אשיה. רבי נתן אומר, אינו צריך; הרי הוא אומר, וְעָרַל זָכָר אֲשֶׁר לֹא יְמוּל אֶת בֶּשֶׂר עֶרְלָתוֹ, מקום שינכר בין זכרות לנְקֻבּוּת".

כה. אין מחללין שבת על מילת אנדרוגינוס (-שיש בו גם סימני זכר וגם סימני נקבה) לשיטת רבנן, וכמו דאיתא בירושלמי (שבת פ"ט ה"ג): "ספך ואנדרוגינוס אין מחללין עליהן את השבת, רבי יהודה מתיר באנדרוגינוס... ורבנן דרשו, 'עָרַל', מה תלמוד לומר 'זָכָר', עד שיהא כולו זכר²⁰".

כו. בני קטורה (-שנוולו אברהם מקטורה, בראשית כ"ה א') היו חייבים במילה, וכמו דאיתא בגמ' (סנהדרין נ"ט ב'): "...האמר רבי יוסי בר אבין ואיתימא רבי יוסי בר חנינא, אֶת בְּרִיתִי הִפֵּר, לרבות בני קטורה".

נצבת עליו, עיי"ש.

15. אמנם בירושלמי (קידושין פ"א ה"ז) למדו זאת מהפסוק שקודם לכן (שם י"א): "וְנִמְלְתֶם אֶת בֶּשֶׂר עֶרְלַתְכֶם, וְנִמְלְתֶם' אתם. דהיינו, שאתם צריכים למול את עצמכם, היכא שלא קיימו כן האב או הבית דין.

16. ובגמ' שם איתא, דהטעם שהוצרכנו ללמוד זאת מפסוק נוסף, משום דהיה מקום לומר, כי הפסוק 'המול יְמוּל' בא לרבות דק על ציצין המעכבין את המילה שחייב למולם, וא"כ מנין דעק לרבות את המשוך, ולכן בעינן גם לקרא דְּאֵת בְּרִיתִי הִפֵּר, לרבות את המשוך.

17. וראה בגמ' שם, מאי נפק"מ בין שני לימודים אלו. ועי' עוד בירושלמי (שבת פ"ט ה"ג), דמפסוק זה למדנו, כי גם ישראל שהוא ערל פסול למול.

18. אכן ישנם שיטות רבות, הלומדות כי לאברהם רק נסמר מצוות המילה, ואילו מצוות הפריעה נאמרה רק ליהושע, וכדאיתא בפרד"א (כ"ט). [אמנם בב"ר הנוזכר באות י"ג, לגבי החילוק בין מילת אברהם למילת ישמעאל, משמע כי גם אברהם כבר נצטווה על המילה].

19. עי' עוד ב'תנחומא' (לך לך י"ח), דרשות דומות ונוספות בענין זה.

20. ואיתא שם, דאף רבי יהודה למד שיטתו מהפסוק, אלא דדרש 'עָרַל', אפילו מקצתו ערל.

